

ESZMETÖREDÉKEK.

BARTONIEK GÉZA.

(1854—1930.)

Nem volt kulturpolitikus, nem írt soha tudománypolitikáról, mégis egyike volt azoknak, akik legtöbbet tettek kulturánkért és akiknek legtöbbet köszönhet szegényes magyar tudományosságunk. Sohasem hallott tőle senki nagyszabású terveket, sohasem mondott diákjainak ünnepélyes szónoklatokat, nem volt benne számítás sem az étellel, sem neveltjeivel szemben, mégis a fiatalabb tudós- és nevelőgenerációnak legjobbjai őt tekintik pályájuk mentorának, fejlődésük leg-sikeresebb előmozdítójának.

Nem kereste a reklámot, működése csendes volt, mint az igazi tudósé, a jó nevelőé. Nem szeretett sem a sajtóval, sem a hivatalos körökkel érintkezni. A nagyközönség, a közvélemény nem szerzett tudomást róla, pedig ő szervezte meg a *Bárá Eötvös József-Collegiumot*, ő adott életet annak az intézménynek, melynek fontosságáról sokat fognak még írni azok, akik majdan a lassanként nyugateurópai nivóra emelkedő magyar tudományos szellem kialakulásával foglalkoznak s akik a sokszor méltatlanul meghurcolt, sokat szidott magyar középiskolai oktatás legutóbbi évtizedeinek történetét kutatják.

Minek köszönhette sikereit, minek azt a nagy szeretetet, azt a megérdemelt meleg hálát, mellyel mindannyian gondolunk rá? Bartoniek Géza a szív, a kedély, a hangulatok, a barátság, a megbocsátás, az elnézés, a lelki szabadság embere volt. Semmisem állott távolabb lényétől, mint az önzés, a póz, a formaságok, a hivatalos merevség, a nyájas atyáskodás leple alatt meghúzódo számítás és a maga nézeteinek a gondjaira bizottakra való rátukmálása, a bármily vonatkozású lelki vagy tudományos kényszerítés.

Mindig a legnagyobb megértéssel volt az emberi hibák, meleg szívvel a szenvedés iránt. Nem egyszer láttuk őt, ha egyikünk-másikunk bajba jutott, avagy fiatalos meggondolatlanságból olyan vétséget követett el, melyért másutt „fegyelmi eljárás“ szokott megindulni, szótlanul, egy könnyecseppel kék szemében állni a vádlottal szemben. S ennek mindig több volt a hatása, mint az erkölcsi prédikációknak vagy a szigorú megtorlásnak.

Nem volt víg ember, inkább elmélázó, természetkedvelő, de szerette a kedélyességet. Mily jól érezte magát körünkben a „sörös vacsorákon“ a régi csillaguccai otthonban, avagy kirándulásainkon a budai hegyekben, melyek egy-egy kedélyes kocsmában sörözés mellett víg nótázással végződtek! Ilyenkor éreztük legjobban, hogy a szigorú „B. G. úr“, aki esténként végigjárta tanulószobáinkat, az ő „családjaik“, hogy meggyőződjenek szorgalmunkról, mennyire velünk érez, mennyire szeret bennünket. Ki ne emlékeznék közülünk a hagyományos nagycsütörtöki kirándulásokra a Hármashatárhegyre abban az időben, mikor még nem özönlötte el a turisták tömege?! Hányan szerettük meg általa a budai hegyek pompás vidékét és értettük meg, hogy a szellemi munka után a legjobb pihenést a szabad természetben lelhetjük! — Bartoniek Géza nem szerette a „tekintélyeket“, mindig ellenszenvvel beszélt a fehér asztalnál a mondvacsinált nagyságokról, a nagyképű tudósokról, ami nem jelenti azt, hogy nem mindig a legnagyobb tisztelet és ragaszkodás fűzte volna az igazi nagyságokhoz, különösen

tanítómesteréhez, báró E ö t v ö s Lórándhoz, aki kitünő szemével meglátta benne a nagyszerű nevelőt.

A lelki, a tudományos szabadság embere volt. Sohasem akarta a rábízottak pályáját irányítani, senki elé sem tűzött ki tudományos célokat, nem racionalizálta a magyar tudományt, pedig ha valakinek, úgy neki módjában állott volna, hogy egyikünket ilyen, másikunkat más irányban indítson útnak. Megelégedett azzal, hogy mindenkinek egyformán egyengette az útját, hogy lehetővé tette a gondtalan tanulást és fejlődést, ami mindenkit oda vitt, ahová tehetsége hajtotta. Nem akart ő tudósokat, nem akart egyetemi tanárokat nevelni, hanem csak jó középiskolai tanárokat, abból a meggyőződéséből indulva ki, hogy a középiskolai oktatás eredményessége nem a tantervektől és különféle utasításoktól függ, hanem a tanárok műveltségétől, tudományos felkészültségétől. Ő azt a ma már elfelejtett elvet vallotta, hogy egész tudományos életünk középiskolai tanáraink tudományos képzettségén, szellemi nivóján és anyagi megelégedettségén alapszik, hogy a tanárok tudományos irodalmunk legfontosabb író elemét és olvasóközönségét alkotják, annak legbiztosabb támaszai, legmegbízhatóbb őrserege. A multban, Bartoniek Géza javakorában így volt...

Mikor a halódó tél egyik borongós napján koporsójánál összegyűltünk, szürke tudósok és tanárok, mint nagy család tagjai, úgy éreztük valamennyien, hogy fiatalságunk legszebb emlékeit temetjük el vele. Sokan voltunk ott olyanok, akik hosszú évek óta nem láttuk egymást, de úgy találkoztunk régi igazgatónk utolsó útján, mintha sohasem váltunk volna el egymástól. A könny, mely mindnyájunk, deres fejűek és lelkesedő ifjak szemében megcsillant, mikor az első göröngyöt koporsójára dobták, fogadalom volt arra, hogy ami Bartoniek Géza szelleme, mint jó családapa legszebb hagyatéka, a jövőben is itt marad közöttünk s ez az ő alkotásának, az Eötvös-Collegiumnak legbiztosabb záloga a jövő fejlődésére.

(Budapest.)

Eckhart Ferenc.

MADÁCH ÉS LAMARTINE.

Azzal a kérdéssel, hogy hatott-e a francia irodalom Madáchra, nyomban az *Ember Tragédiájának* megjelenése után foglalkozni kezdett a kritika. Szász Károly, Erdélyi János, Kármán Mór, Szigetvári Iván, Kont Ignác, Tolnai Vilmos, Czóbel Ernő, Voinovich Géza, Alexander Bernát és Pais Dezső — részben más kérdések kapcsán, részben kizárólag e tárgyra vonatkozó kisebb-nagyobb cikkekben — a tragédia legkülönbözőbb részleteit vették ebből a szempontból vizsgálat alá s hol szellemi rokonságot, hol közvetlen hatást igyekeztek kimutatni. Kronológiai sorrendben Szász Károlynak *Az ember tragédiájáról* c. kis tanulmánya az első, mely először *Ara ny Szépirodalmi Figyelő*-jében (1862), majd bővítve könyvalakban a győri *Egyetemes Könyvtár* 22. füzeteképen jelent meg (1889). Szász Károly az *Ember tragédiájának* szerkezete és Victor Hugo *La légende des siècles*-jének fölépítése közötti feltűnő hasonlatosságra hívja fel figyelmünket, mely annál meglepőbb, mert — mint ezt Szász kimutatja — közvetlen hatásról alig lehet szó. A *Légende des siècles*-re utal Kont is az *Étude sur l'influence de la littérature française en Hongrie* (1902 : 349) c. művében, anélkül azonban, hogy ezt a hipotézist bővebben kifej-